

УКРАЇНА У СВІТІ

УДК 94(4/9):929«1874/1944»

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-28-11>

Петрик А.М.

<https://orcid.org/0000-0002-5620-4729>

УКРАЇНСЬКА ТЕМАТИКА У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ АНТАНАСА СМЕТОНИ (1874-1944)

Дана стаття фокусується на інтелектуальній спадщині видатного литовського політичного і державного діяча Антанаса Сметони. Першого президента демократичної Литви у 1919–1920 рр. Авторитарного керівника Литовської держави у 1926–1940 рр. Окрім політичної діяльності ця особистість є знаковою у громадському і культурному сегменті литовського національного руху доби пізнього етапу національного відродження. А. Сметона вів активну видавничу та редакторську роботу у царині литовськомовних засобів масової інформації. Організовував ефективне продукування просвітницького контенту для литовського читача. Окрім цього, майбутній президент залишив по собі значний масив публіцистичного матеріалу. «Українське питання» кидало відблеск на обидві вищезазначені іпостасі А. Сметони – політика та інтелектуала. Україна, з її минулим та сучасним, перебувала у сфері його зацікавлень від раннього етапу творчої діяльності на початку ХХ ст. Так само давньою була комунікація з українськими інтелектуальними елітами. Роки революції та збройної визвольної боротьби трансформували старі зв'язки, перевели їх на нову платформу. Керована А. Сметоною Литва надавала підтримку українським революційно-визвольним структурам протягом 1920–1930-х рр. Ця підтримка ґрунтувалася на стратегічних литовських інтересах, втім, базувалася і на фундаменті обізнаності литовського національного лідера у реаліях України та її народу.

У нашій роботі ми торкнемося малодослідженої складової публіцистичного продукту А. Сметони, а саме української тематики в його інтелектуальному доробку. Робота фокусується на багатоскладовій цілі – заповненні лакун у студіях української історичної літературистики та балтистики у контексті новітньої доби, а також відтворення деяких невисвітлених донині аспектів українсько-литовських відносин ХХ ст. Це здійснюється через аналіз творчої спадщини А. Сметони. Особливу увагу нами приділено його знаковим публіцистичним творінням українознавчого спрямування.

Ключові слова: Україна, Антанас Сметона, Литва, Михайло Грушевський, «Ukrainische Rundschau», «Viltis».

Постановка проблеми. Цьогоріч виповнюється 150 років від дня народження і 80 років з дня загибелі Антанаса Сметони (1874–1944 рр.), одного з творців міжвоєнної Литовської держави, президента Литви.

Син багатодітного селянина з маленького населеного пункту Ужуленіс [1, р. 47] зумів стати справжнім явищем не лише у литовській політиці, але і в інтелектуальному сегменті.

Сметона-політик був учасником фактично всіх історично-значущих епізодів державотворчості у Литві перших чотирьох десятиліть ХХ ст. Він очолив

Литовську Тарибу (1917 р.), – національний керівний орган на зорі перших визвольних змагань литовського народу. Належав до сігнатарів акту відновлення незалежності країни (16 лютого 1918 р.). Стояв на чолі Державної Ради і став першим демократичним президентом молоді держави (1919–1920 рр.) під час Війни за незалежність (1919–1923 рр.). Врешті, цей важковаговик балтійської політики ототожнив цілу епоху з власним ім'ям, коли 17 грудня 1926 р. повернувся до влади шляхом державного перевороту. Його друге правління перервала тільки радянська окупація Литовської Республіки у червні 1940 р.

Важко переоцінити вплив А. Сметони і у громадському сегменті. Ще до початку Першої світової війни (1914–1918 рр.) він зарекомендував себе з лідерської перспективи. Організатор культурних і наукових громадських структур. Видавець та редактор литовськомовної періодики. Активіст народної просвіти і продуктивний публіцист. За міжвоєнної доби, незважаючи на активну політичну і державну діяльність, А. Сметона не відмовився від творчих ініціатив. Його наукові розвідки і педагогічна робота долучилися до єдиного інтелектуального композиту з працею публіциста [2].

Характерно, що «українське питання» кидало відблиск на обидві вищезазначені іпостасі А. Сметони – політика та інтелектуала. Україна, з її минулим та сучасним, перебувала у його фокусі від раннього етапу творчої діяльності на початку ХХ ст. Так само давньою була комунікація з українськими інтелектуальними елітами. Роки революції та визвольних війн трансформували старі зв'язки, перевели їх на нову платформу. Керована А. Сметоною, Литва у 1920–1930-х рр. надавала значне сприяння українському визвольному руху та його лідерам. Зацікавлення і підтримка ґрунтувалися на стратегічних литовських інтересах, однак мали коріння і у обізнаності національного лідера з реаліями України та її народу.

У даній статті ми торкнемося малодослідженої складової публіцистичного продукту А. Сметони, а саме української тематики в його інтелектуальному доробку.

Ступінь наукової розробки проблеми. Як публічна особа А.Сметона рано почав потрапляти до фокусу уваги майстрів пера. Хоча на перших порах, – побіжно, у шерегах з іншими засновниками головних громадських ініціатив литовського руху першого десятиліття ХХ ст. У цьому сегменті і зазначеному контексті, він фігурував не менш ніж у 65 публікаціях за період з 1900-х рр. до 1918 р. З моменту утворення Литовської Тариби восени 1917 р., постать Антанаса Сметони все більше відображається у газетній і журнальній періодиці як окрема і важлива одиниця політикуму молоді країни.

Після деякого затишшя першої половини 1920-х рр. він знову вривається на перші шпальти у 1926 р. Зі зрозумілої причини. Військовий путч дає початок його авторитарному правлінню. З 1929 р. воно стає реально одноосібним,

після усунення від владних повноважень конкурента – голови уряду А. Вольдемараса.

Усе наступне передвоєнне десятиліття пройшло під знаком домінування образу президента у масовій свідомості нації, а значить і наповненості ним обійми друкованих органів, які, здебільшого, і формували інформаційно-ідеологічний порядок денний. Пік збільшення масиву публікацій, присвячених різним віхам життєвого шляху А. Сметони, припали на 1934 р. Тоді Литва відзначала його 60-річний ювілей. Втім, і після цього інтерес до персони президента не спадав. Аж до ворожої інтервенції та повалення державності Литви. Зайве казати, що тогочасні книги, статті і замітки про А. Сметону мали здебільшого заангажований офіційний характер. Проте не можна не відмітити бібліографічну та біо-бібліографічну роботу дослідників міжвоєнної доби [3; 4]. Вельми важливу для комплексного вивчення спадщини цього непересічного і знакового політика та інтелектуала.

За «екзильної Литви» 1940–1980-х рр. характеристики президента і створеної ним доби змістилися у критичний бік. Литовські дослідники з середовища діаспори створили немало робіт, присвячених різним сторонам особистості та векторам професійної діяльності А. Сметони. Включно з публіцистичним сегментом. Особливо виділяються праці Александраса Мяркеліса [5], Йонаса Аугустайтіса [6], Вацловаса Шілогеріса [7], створені у 1960-х рр.

Карколомні події 1989–1991 рр. знову покликали до життя суверенну Литву. Сприяли вони і духовній репатріації цілого покоління політиків та інтелектуалів, чії імена табуувала окупаційна радянська влада. Природньо, що одним з тих, хто викликав найбільше зацікавлення науковців та загалу відродженої Литви був перший президент країни. З-поміж численних публікацій останніх 35 років передусім необхідно відзначити ґрунтовні роботи Альфонсаса Ейдінтаса [8; 9], Людаса Труски [10], Інґриди Якубавічене [11]. Також було продовжено кропітку працю з укладання повної бібліографії та актуальної (на 2016 р.) біо-бібліографії А. Сметони [12].

Справедливо відмітити, що українська історична литуаністика також зробила свій внесок у сметонознавчі студії. Щоправда поки не вельми значний. Це пояснюється, зокрема, молодістю міжвоєнного напрямку у дослідженнях історії Литовської держави українськими науковцями-литуаністами. Постаті А. Сметони приділена окрема глава у першій україномовній синтетичній науковій праці з історії міжвоєнної Литви (1918–1940 рр.), створеній на базі Інституту історії та археології Балтійського регіону Клайпедського університету у 2020 р. [13]. За декілька років до цього з-під пера того ж автора вийшла біографічна стаття українською мовою про шлях литовського автократа та інтелектуала [14]. У випадках обох згаданих робіт розкриття аспектів його публіцистичної діяльності все ж не можна вважати повним.

Українська складова творчого доробку Антанаса Сметони нині продовжує чекати на повноцінне відтворення.

Актуальність. Українська литуаністика має давні традиції. Студії з історії середньовічної литовської державності присутні у доробку українських дослідників XIX – початку XX ст. Литовська проблематика понад 80 років перебувала і продовжує знаходитися у прицілі систематичних наукових розвідок вчених, зокрема чільного наукового осередку держави, – Національної Академії Наук. Після відновлення самостійності України у 1991 р. вітчизняна литуаністика отримала розсип талановитих і продуктивних дослідників, чий імена відомі як на батьківщині, так і за її межами.

Проте, усе вищенаведене стосується медіавістичної складової литуаністики. У випадку з дослідженням більш пізніх епох, особливо новітнього періоду, ситуація протилежна. Не становить виключення і період між двома світовими війнами. Архі-важливий з точки зору формування сучасної литовської нації та генези державності. Тут репрезентативність української литуаністики, нажаль, поки вичерпується ліченими спеціалістами та скупим багажем робіт. Дана стаття покликана зробити внесок до біо-історичної складової литуаністичних студій новітньої доби. Оскільки мова у роботі йде про спадщину епохальної особистості, якою для литовської історії являється А. Сметона, то ареал перспективи розширюється до масштабів історії національного державного будівництва та конструктів політичних ідеологем міжвоєнної Литви. Перелічене робиться в контексті нашого ширшого комплексного дослідження історії Литви та інших країн Балтії періоду їхньої першої незалежності у XX ст. (1918–1940 рр.).

Мета та завдання дослідження. Наша робота фокусується на багатоскладовій цілі – заповненні лакун у студіях української історичної литуаністики та балтистики новітньої доби, а також відтворення деяких невисвітлених донині аспектів українсько-литовських відносин XX ст. У роботі це здійснюється, зокрема, через аналіз творчої спадщини А. Сметони. Особливу увагу нами приділено його знаковим публіцистичним творінням українознавчого спрямування.

Виклад основного матеріалу. Обсяг залишеного А. Сметоною доробку є вельми значним. Згідно підрахунків Ізідоріуса Кісінаса, укладача найбільш повної бібліографії робіт президента, станом на 1934 р. список складав 1617 позицій. Включаючи науковий контент, публікації у газетній та журнальній періодиці, друковані стенограми промов, листи і т.п. [4, р. 247]. За період 1935–1940 рр. доробок, діючого на той момент, голови держави збільшився ще на приблизно 700 одиниць інтелектуального продукту. Щоправда, переважна більшість цього масиву – промови і привітання з різних офіційних приводів, широко тиражовані тодішньою литовською пресою. Серед іншого, у п'ятиліття перед радянською окупацією світ побачили великі збірки промов А. Сметони, виголошених у 1927–1934 рр. [15], адресованих литовській молоді [16], двотомник його «Великих думок» [17; 18] та переклади творів античних філософів з грецької, здійснені президентом. Зазначимо, що остання

стаття А. Сметони вийшла у 1946 р., вже після його загибелі, присвячена проблемі взаємовідносин німецького нацистського режиму з Литвою у 1930-х рр. [19]. У подальшому книги, статті та промови колишнього вождя неодноразово перевидавалися як за кордоном, у роки екзилу, так і на батьківщині після відновлення незалежності Литовської Республіки.

Основну тематику публікацій А. Сметони у період його найбільшої творчої активності (до 1934 р.) складала соціальна і соціально-наукова проблематика (62,7% робіт) [4, р. XXIX]. Якщо ж вести мову про ранній етап творчості Сметони-публіциста (1900–1914 рр.), то тут лєвова частка контенту є дотичною до проблематики розбудови новітньої литовської ідентичності, національної культури та самозахисту литовців у протистоянні польському культурному та ідеологічному факторам.

На відміну від реалій української Наддніпряни кінця XIX – початку XX ст., з передусім, русифікаційною загрозою втрати залишків національної аристократії крові, Литва зіткнулася з полонізацією нобілітету (що ближче до ситуації з українською знаттю нинішніх західноукраїнських земель). Цей процес мав значну тривалість і початками сягав доби двоєдиної Речі Посполитої. У XIX ст., після знищення польсько-литовської федерації, в епоху бездержавності, належність до польської мовної ідентичності для багатьох шляхетних родин Литви синонімізувала опір російській окупації. Гасла відновлення Речі Посполитої вели представників литовської шляхти під одні знамена з польськими революціонерами у часи Листопадового (1830–1831 рр.) та Січневого (1863–1864 рр.) повстань. Одночасно з «Литвою шляхетською» переживала становлення «Литва селянська», – як головна кузня кадрів і законодавець Національного відродження. Вона будувалася на ідеологемі народності, що мала фундаментом литовську мову, традиції та католицьку релігійну свідомість. Саме до генерації «селянських синів», які вступили у боротьбу за етно-культурну суб'єктність литовського народу, належав і А. Сметона.

Станом на кінець XIX ст. литовці не мали помітних позицій у найбільших містах на власних етнічних теренах. Згідно перепису 1897 р., у Вільно (Вільнюсі) вони становили лише 2% містян. Натомість більшість мали єврейська (40%) і польська (31%) громади [20, с. 271]. У Ковно (Каунасі) ситуація була схожою. Єврейська діаспора – 35,2%, польська – 22,7% і лише 6,6% від загальної кількості жителів міста склали литовці [13, с. 228]. То ж, не тільки через неможливість спертися на денаціоналізовану аристократію, але і через слабку підтримку серед репрезентативних міських буржуа, литовський рух довго стикався з реаліями перебування на маргінесі.

Водночас, якісний результат дав тривалий процес мобілізації потенціалу питомого литовського елемента села. На територіях тодішніх Віленської, Ковенської, частково Сувалкійської губерній литовці становили більшість населення (61,6%). Особливо у сільських повітах на півдні сучасної Литви

(72%) [13, с. 206]. Реалізація потенціалу селянських мас задля задач національного руху потребувала постійної просвітницької роботи, яка активно велася у різних формах. Трибуною литовського руху стала литовськомовна преса, що вийшла з тіні та розквітла у 1900-х рр.

Складний процес трансформацій поступу до свободи потребував пошуку союзників та однодумців. До таких, в очах литовських діячів, належали українські інтелектуальні еліти. Український рух вже мав власний значний бекграунд і нерідко бачився прикладом та джерелом досвіду для литовських свідомих патріотичних кіл.

Зокрема, А. Сметона мав особисті стосунки з М. Грушевським. Одним зі свідчень цього може слугувати лист від 1(14) грудня 1908 р. до українського корифея від тодішнього вільнюського журналіста та редактора газетної періодики. Цей важливий документ був введений до наукового обігу у 2002 р. знаним українським дослідником Ю. Мициком.

У своєму листі А. Сметона доволі емоційно описував обставини польсько-литовської конфронтації. Він просив професора Грушевського сприяти публікації матеріалів про литовські справи в українській німецькомовній газеті «Ruthenische Revue» (така назва зазначена у листі, однак, ще з 1906 р. видання трансформувалося на місячник «Ukrainische Rundschau»), яка виходила у Відні. Натомість, А. Сметона пропонував висвітлювати проблеми пов'язані з життям галицьких українців у литовській газеті «Viltis», редактором і видавцем якої він являвся [21, с. 492-493].

Звертаючись з даною пропозицією, А. Сметона вже створив заділ з резонансних публікацій на українську тематику у керованому ним виданні. Протягом 1908 р. вийшла низка статей, серед яких передовиця у № 40. У ній «Viltis», на прикладі нещодавно померлого професора В. Антоновича, демонстрував вірність науковця і шляхтича своєму народу, всупереч позиції деукраїнізованих «братів» по соціальному стану [22]. У іншому випадку, з проукраїнським фльором, висвітлювалися обставини вбивства галицького намісника графа А. Потоцького українцем М. Січинським [23] і, з цього приводу, на захист «Української Галичини», відбувалася гостра полеміка з польськими виданнями [24]. З часом словесна баталія, за участі «Viltis», дісталася навіть освітнього питання у Галичині [25].

Повертаючись до знакового листа А. Сметони, адресованого М. Грушевському, не можемо не відмітити слушність наступного зауваження Ю. Мицика. Він підкреслив, що М. Грушевський, вміло вибудовуючи мережу контактів з науковцями, культурними, громадськими і політичними діячами різних країн, сприяв поширенню знань про Україну та український народ [21, с. 474]. Маємо додати, що у випадку з Литвою, сприяння М. Грушевського ініціативам тамтешнього національного руху доклалися до виходу «литовського питання» на більш широкі європейські терени. Обопільна ж зацікавленість посилила інтерес до України серед литовців.

У 1909 р. почали спостерігатися творчі плоди ефективної комунікації обох національних рухів. М. Грушевський у статті «На українські теми», котра вийшла у «Літературно-науковому віснику», закликав українців до якомога ближчої співпраці з литовським та білоруським рухами. Поєднані спільною історією від часів Київської держави та Великого князівства Литовського, три народи, за М. Грушевським, стояли перед однаковими викликами і загрозами своєму самобутньому культурному існуванню. Місію українців, по відношенню до цих «давніх союзників і сусідів», Михайло Сергійович вбачав у всебічній допомозі, включно із медійною підтримкою литовського і білоруського рухів українською пресою. Адже, за словами українського «патріарха», «діло їх нам не чуже, а навпаки дуже близьке» [26, с. 124-126]. Ті ж сенси заклав М. Грушевський у статті-маніфесті перспектив українсько-литовсько-білоруської стратегічної співпраці – «Україна, Білорусь, Литва» (тут і далі назви статей подаються нами в українському перекладі з німецької та литовської – *А.П.*). Її того ж року опублікувало видання «Ukrainische Rundschau» [27]. Литовська преса радісно відгукнулася на заклики видатного українця.

У № 9 (194) газети «Viltis» (січень 1909 р.) вийшла стаття «Литовські друзі». Публікація без підпису, та сумнівів у авторстві А. Сметони немає (прижиттєві бібліографи його робіт беззастережно відносили її до доробку президента Литви [4, р. 54]). У «Литовських друзях» переповідався, для литовськомовних читачів, зміст статті М. Грушевського «На українські теми». Висловлювалася підтримка його позиції. Самого ж професора автор статті назвав «справжнім братнім голосом» [28, р. 1-2].

Цим А. Сметона не обмежився. У наступному номері газети «Viltis» було надруковано ще одну його статтю – «Зближаймося з українцями». Промовиста назва точно відображала зміст. Почавши з короткого опису русифікаційних і колонізаційних загроз, проблеми делітуанізованої аристократії, автор повторив тези М. Грушевського про спільний віковичний шлях литовців, білорусів та українців. Історичну єдність у боротьбі проти зовнішніх ворогів. Друга половина статті цікава, як приклад погляду іноземця на звершення українського руху. А. Сметона висловлює повагу і навіть захоплення здобутками української культури, зокрема, літератури та драматургії. Їх автор публікації вважав ближчими і зрозумілішими для литовців аніж, наприклад, польський культурний продукт. Даний факт А. Сметона доводив ще й спорідненістю селянської природи литовців та українців. Поруч з тим вважав здобутки українства значнішими, а значить достойними наслідування. Постає великого Т. Шевченка бачилася, свого роду, запорукою гандикапу українців перед литовцями і білорусами у культурній сфері. За висловом А. Сметони, поки Литва ще перебувала «усні» Україна народила свого «співця-поета», який зумів запалити серця співвітчизників «вогнем свободи». Окрім Тараса Григоровича, майбутній лідер литовської нації виділяв здобутки М. Костомарова та

В. Антоновича. Нариси професора Антоновича з історії Великого князівства Литовського А. Сметона вважав обов'язковими до прочитання кожному литовцю. Завершувалася стаття закликом «протягти один одному братерські руки», що, за ідеологічним посилом, як ніщо краще звучало в унісон з назвою публікації [29, р. 1]. Як і у випадку зі статтею «Литовські друзі» дана робота залишилася без підпису. Проте і тут авторство А. Сметони не підлягає апеляції [4, р. 50].

Невдовзі «Зближаймося з українцями», у німецькому перекладі, надрукували в «Ukrainische Rundschau» [30]. Вочевидь спрацювала бажана А. Сметоною протекція М. Грушевського перед редакцією віденського видання. Додамо, що молодий литовський діяч скористався наданими можливостями сповна. Протягом 1909 р. на сторінках журналу вийшли статті А. Сметони про участь католицької церкви у колонізаційних процесах у Литві [31] та про литовський етнічний елемент у етнографічній Литві [32]. Перша з цих двох робіт мала відкрити окрему литовську рубрику, створену в «Ukrainische Rundschau» на прохання литовських активістів [31, s. 137]. Обидві статті вийшли з підписом «Von Lenas». Це був германізований варіант псевдо «Lénas», одного з відомих нині 32 псевдонімів і криптонімів, під якими писав Антанас Сметона [4, р. 3-6]. У свою чергу «Viltis», на дружніх правах, рекламував «Ukrainische Rundschau» серед литовських читачів. Закликаючи інтелектуалів Литви долучатися до розширення бази підписників цього українського видання [33, р. 1-2].

У подальшому, литовська проблематика і надалі продовжувала підніматися на сторінках «Ukrainische Rundschau». Хоча навряд можна говорити про успіх ідеї з окремим литовським розділом. Тематичного наповнення для нього було явно недостатньо, що продемонстрували випуски наступних років. Сам А. Сметона (під тим же псевдонімом) у 1910 р. розмістив в цьому друкованому органі ще одну свою статтю, присвячену 500-річчю Грюнвальдської битви, що дотична українській та, загалом, центрально-східноєвропейській тематиці.

У ній автор дав місце гіркій іронії. З сумом констатуючи сучасний йому стан речей – неволю литовців та поляків, народів-переможців Грюнвальда та велич і міць німців, колись переможених військами Вітовта та Владислава Ягайла. Поруч з цим – роздуми про ступінь внеску в успіх 1410 р. литовців, русинів і татар, жаль з приводу культурної конфронтації колишніх партнерів по Речі Посполитій і т.п. Вірний своїм поглядам, А. Сметона покладає вину за польсько-литовське протистояння на шовіністичну ментальність польського руху, яка, на думку автора статті, розповсюджується і на ставлення до українців, білорусів та євреїв [34, s. 159-162].

Резюмуючи, А. Сметона розширює ареал природних союзників литовського руху, порівняно з публікаціями 1909 р. До таких відносить не лише українців (русинів мовою статті) та білорусів, але і латишів. Ті народи, чії «прагнення схожі» з литовськими. Які, згідно твердження публіциста, за століття співжиття не нав'язували свого світобачення іншим. Не заважають розвитку одне одного.

Навіть більше – радіють успіхам «поступу національної культури». Автор пропонував власне бачення майбутнього Балто-Чорноморського простору. Регіон мало поєднати «гасло співчуття», ідеалізованого братерства чотирьох народів. Втім, двері до єдності не закриті і для поляків. До них литовці, за А. Сметоною, не мають ненависті, проповідуючи постулат: «мир, а не війна» [34, s. 162].

До української проблематики автор повернувся за декілька років. У 1913 р. на шпальтах «Viltis» виходить його аналітико-прогностична стаття «Українці в очах світу» (під псевдонімом «V.»). За своєю компліментарністю вона перегукується з публікаціями попередніх років. Цього разу А. Сметона захоплюється вмінням українських інтелектуалів використати будь-яку можливість задля популяризації історії та культури України серед європейського загалу. У якості прикладу наводилася ситуація з паризьким франкомовним виданням «Les Annales des nationalités», заснованим відомим литовським діячем Юозасом Габрісем. За словами А. Сметони українці заповнили статтями один з номерів газети, задуманої як рупор поневолених народів. Українські науковці, літератори, парламентарі з Австро-Угорщини мобілізувалися заради створення вигідного образу України і українства та розмістили у паризькому виданні свої короткі, але змістовні публікації про минуле України та актуальні виклики.

Звісно, публікація А. Сметони не обмежується констатацією пасіонарності і винахідливості українців чи черговими закликами до литовців слідувати українському прикладу у роботі з популяризації власної національної справи. У даній статті публіцист дає коротке і влучне порівняння розвитку українського руху на території Російської і Австро-Угорської імперій. Він також порівнює українців з іншими слов'янськими народами. Зазначає, що попри недостатню поки політичну репрезентативність, за ними велике майбутнє, у якому українському народу «судилося відіграти важливу роль у ряду інших націй». З ними, українцями, – «молодим європейським народом», на думку А. Сметони, змушені будуть рахуватися сусіди. Самі ж українці потроху усвідомлюють свій потенціал, хоча «ще не повністю прокинулися». Втім, вже відчують величезну внутрішню силу [35, p. 1].

Амбітні прогнози, як для перспектив бездержавного народу розірваного двома імперіями. Втім, рівно за рік після виходу статті А. Сметони для українців, як і для литовців, закінчилася так звана «доба малих справ». Перша світова війна створила нові виклики і пришвидшила трансформації прагнень національних рухів у напрямку політичного автономізму, а згодом – повної незалежності. Обидва народи ступали на шлях випробування самостійницької амбіції. Як продемонструє перебіг історії, литовцям вдалося дати ефективнішу відповідь на виклики часу.

Воєнне лихоліття (1914–1918 рр.), революції і падіння Російської та Німецької імперій змінили вектор діяльності А. Сметони. Народження Сметони

– політика та державника, внесло кардинальні корективи у його публіцистичну творчість, де українська тематика поступилася іншим питанням.

Висновки. Публікації з української проблематики становлять незначну частину інтелектуальної спадщини А. Сметони у кількісному вираженні. Втім, цього не можна сказати про якісний вимір. Основні роботи з даної категорії – «Зближаймося з українцями» та «Україна очима світу» – являють собою концентрат прагматичного українофільства майбутнього литовського лідера. Його прогностицизм і висока оцінка здобутків сучасного йому українства, продемонстровані у цих статтях, визначили твердість погляду А. Сметони на стратегічність співпраці литовського руху з українським. Антанас Сметона являвся одним із локомотивів комунікації і, одночасно, входив до плеяди архітекторів виключно позитивного стереотипу українця в очах литовського суспільства. Газетна і журнальна періодика, як провідний для того часу інструментарій мас-медіа, був успішно використаним для цього.

Подальша розробка проблематики українського вектору активностей литовського національного руху загалом і особисто А. Сметони, зокрема, дозволить значно розширити горизонти уявлень про співпрацю елітаріїв обох народів у переддень революційних подій 1917–1918 рр. Водночас, глибші розвідки підвалин литовсько-української комунікації ранньої новітньої доби дадуть змогу дослідити підстави проукраїнської політики міжвоєнної Литовської Республіки. Європейської країни, де на офіційному рівні відзначалися свята зниклої, у той історичний період, української державності. У «сметонівській» Литві діяла широка мережа українських громадських організації та створювалися сприятливі обставини для популяризації української культури, всупереч незначній чисельності діаспори. Надавалася також суттєва фінансова і дипломатична підтримка українським революційним структурам на континенті.

Проекцію усього трансдекадного шляху еволюції литовсько-української комунікації ми вважаємо запорукою якісних зрушень в українській історичній литуаністиці в контексті студій новітньої доби.

Список використаних джерел та літератури

1. Liekis A. Pirmasis Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona. Biografijos bruožai. *Prezidentas Antanas Smetona. Raštai, kalbos, darbai*. Vilnius: Versmė, 2018. T. 1. P. 47-82.
2. Eidintas A. Antanas Smetona. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. 2018. URL: <https://www.vle.lt/straipsnis/antanas-smetona/>
3. Kisinis I. (leid. sud.) A. Smetonos bibliografija, liečianti lietuvių kalbos reikalą. Kaunas: Spindulio, 1934. 8 p.
4. Kisinis I. (leid. sud.) Antano Smetonos bibliografija ir bio-bibliografija, 1874-1934. Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys, 1935. 658 p.
5. Merkelis A. Antanas Smetona: jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla. New York: Amerikos lietuvių tautinė sąjunga, 1964. XIII, 740 p.
6. Augustaitis J. Antanas Smetona ir jo veikla. Chicago: Chicagos Lietuvių literatūros draugija, 1966. 154 p.

7. Šliogeris V. Antanas Smetona: žmogus ir valstybininkas: atsiminimai. Sodus, Mich.: Bachunas, 1966. 181 p.
8. Eidintas A. Antanas Smetona: politinės biografijos bruožai. Vilnius: Mintis, 1990. 243 p.
9. Eidintas A. Antanas Smetona ir jo aplinka. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012. 511 p.
10. Truska L. Antanas Smetona ir jo laikai. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1996. 411 p.
11. Jakubavičienė I. Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos. Vilnius: Versus aureus, 2016. 438 p.
12. Daugėlaitė Z., Adomaitienė I. (leid. sud.) Antanas Smetona. Bibliografijos rodyklė (1935–2016). Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2019. 259 p.
13. Петрик А. Эпоха великих надей: нариси історії міжвоєнної Литви (1918–1940). Одеса-Рига-Торунь: Видавничий дім “Гельветика”, Izdevniecība “Baltija Publishing”, Wydawnictwo Adam Marszalek, 2020. 382 c.
14. Петрик А. Диктатор та інтелектуал: основні віхи життєвого шляху Антанаса Сметони. *Scriptorium nostrum*. 2017. № 2 (8). С. 333-370.
15. Smetona A. Pasakyta parašyta, 1927–1934: įvairiomis progomis pasakytų kalbų rinkinys. Kaunas: Pažanga, 1935. XXIII, 360 p.
16. Smetona A. Vadopasėke: Antano Smetonos Lietuvos skautų šefo mintys skautiška jam jaunimui. Kaunas: Skautų aidas, 1937. 109 p.
17. Smetona A. Didžiosios mintys. Kaunas: “Pažangos” b-vė, 1935. D.1. VII, 120 p.
18. Smetona A. Didžiosios mintys. Kaunas: “Pažangos” b-vė, 1937. D.2. 128 p.
19. Smetona A. Nacionalsocialistinės Vokietijos santykiai su Lietuva. *Mūsų viltis*. 1946. Nr. 2. P. 4.
20. Винарчук Т. Національно-державне відродження України та Литви початку ХХ ст.: перспективи компаративного аналізу. *Scriptorium nostrum*. 2018. № 2 (11). С. 264-273.
21. Мицик Ю. З листів до Михайла Грушевського. *Український історик*. 2002. № 1–4 (152-155). С. 471-506.
22. Katriegi renegatai? *Viltis*. 1908. Nr. 40 (75). P. 1.
23. Iš užsienių. Galicijos vietininko užmušimas. *Viltis*. 1908. Nr. 44 (79). P. 3.
24. Endekų laikraštis apie lietuvių spaudą. *Viltis*. 1908. Nr. 49 (84). P. 1.
25. Kalakutai pasišiaušė. *Viltis*. 1908. Nr. 56 (91). P. 1.
26. Грушевський М. На українські теми. *Літературно-науковий вістник*. 1909. Річ. XII. Т. XLV. С. 115-126.
27. Hruschewskij M. Ukraine, Weissrussland, Litauen. *Ukrainische Rundschau*. 1909. VII Jahrgang. Nr. 2. S. 49-53.
28. Lietuvių draugai. *Viltis*. 1909. Nr. 9 (194). P. 1-2.
29. Susiartinkime su ukrainiečiais. *Viltis*. 1909. Nr. 10 (195). P.1.
30. Unsere Bundesgenossen — die Ukrainer. *Ukrainische Rundschau*. 1909. VII Jahrgang. Nr. 4. S. 186-188.
31. Lenas, Von. Die katholische Kirche als Polonisierungsmittel. *Ukrainische Rundschau*. 1909. VII Jahrgang. Nr. 3. S. 137-142.
32. Lenas, Von. Das litauische Element im ethnographischen Litauen. *Ukrainische Rundschau*. 1909. VII Jahrgang. Nr. 6. S. 276-280.
33. “Ukrainische Rundschau”. *Viltis*. 1909. Nr. 40 (225). P. 1-2.
34. Lenas, Von. Die Grunwald teier und die Litauer. *Ukrainische Rundschau*. 1910. VIII Jahrgang. Nr. 5/6. S. 159-162.
35. V. Ukrainiečiai pasaulio akyse. *Viltis*. 1913. Nr. 65 (852). P. 1.

References

1. Liekis, A. (2018). Pirmasis Lietuvos Prezidentas Antanas Smetona. Biografijos bruožai. *Prezidentas Antanas Smetona. Raštai, kalbos, darbai*. Vilnius: Versmė, (T. 1), pp. 47-82. [In Lithuanian].

2. Eidintas, A. (2018). Antanas Smetona. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. [Online]. Available from: <https://www.vle.lt/straipsnis/antanas-smetona/> [In Lithuanian].
3. Kisinai, I. (leid. sud.) (1934). *A. Smetonos bibliografija, liečianti lietuvių kalbos reikalą*. Kaunas: Spindulio. [In Lithuanian].
4. Kisinai, I. (leid. sud.) (1935). *Antano Smetonos bibliografija ir bio-bibliografija, 1874-1934*. Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidimo komisijos leidinys. [In Lithuanian].
5. Merkelis, A. (1964). *Antanas Smetona: jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*. NewYork: Amerikos lietuvių tautinė sąjunga. [In Lithuanian].
6. Augustaitis, J. (1966). *Antanas Smetona ir jo veikla*. Chicago: Chicagos Lietuvių literatūros draugija. [In Lithuanian].
7. Šliogeris, V. (1966). *Antanas Smetona: žmogus ir valstybininkas: atsiminimai*. Sodus, Mich.: Bachunas. [In Lithuanian].
8. Eidintas, A. (1990). *Antanas Smetona: politinės biografijos bruožai*. Vilnius: Mintis. [In Lithuanian].
9. Eidintas, A. (2012). *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. [In Lithuanian].
10. Truska, L. (1996). *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras. [In Lithuanian].
11. Jakubavičienė, I. (2016). *Duetas: Antanas ir Sofija Smetonos*. Vilnius: Versus aureus. [In Lithuanian].
12. Daugėlaitė, Z., Adomaitienė, I. (leid. sud.) (2019). *Antanas Smetona. Bibliografijos rodyklė (1935–2016)*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. [In Lithuanian].
13. Petryk, A. (2020). *Epokha velykykh nadii: narysy istorii mizhvoiennoi Lytvy (1918–1940)*. Odesa-Ryha-Torun: Vydavnychiy dim “Helvetyka”, Izdevnieciba “Baltija Publishing”, Wydawnictwo Adam Marszalek. [In Ukrainian].
14. Petryk, A. (2017). Dyktator ta intelektual: osnovni vikhy zhyttievoho shliakhu Antanasa Smetony. *Scriptorium nostrum*, 2 (8), pp. 333-370. [In Ukrainian].
15. Smetona, A. (1935). *Pasakyta parašyta, 1927–1934: įvairiomis progomis pasakytų kalbų rinkinys*. Kaunas: Pažanga. [In Lithuanian].
16. Smetona, A. (1937). *Vadopaseke: Antano Smetonos Lietuvos skautų šefo mintys skautiška jam jaunimui*. Kaunas: Skautų aidas. [In Lithuanian].
17. Smetona, A. (1935). *Didžiosios mintys*. Kaunas: “Pažangos” b-vė (D.1). [In Lithuanian].
18. Smetona, A. (1937). *Didžiosios mintys*. Kaunas: “Pažangos” b-vė (D.2). [In Lithuanian].
19. Smetona, A. (1946). Nacionalsocialistinės Vokietijos santykiai su Lietuva. *Mūsų viltis*, 2, p. 4. [In Lithuanian].
20. Vynarchuk, T. (2018). Natsionalno-derzhavne vidrozhennia Ukrainy ta Lytvy pochatku XX st.: perspektyvy komparatyvnoho analizu. *Scriptorium nostrum*, 2 (11), pp. 264-273. [In Ukrainian].
21. Mytsyk, Yu. (2002). Z lystiv do Mykhaila Hrushevskoho. *Ukrainskyi istoryk*, 1–4 (152-155), pp. 471-506. [In Ukrainian].
22. Katriegi renegatai? (1908). *Viltis*, 40 (75), p. 1. [In Lithuanian].
23. Iš užsienių. Galicijos vietininko užmušimas. (1908). *Viltis*, 44 (79), p. 3. [In Lithuanian].
24. Endekų laikraštis apie lietuvių spaudą. (1908). *Viltis*, 49 (84), p. 1. [In Lithuanian].
25. Kalakutai pasiūšė. (1908). *Viltis*, 56 (91), p. 1. [In Lithuanian].
26. Hrushevskiy, M. (1909). Na ukrainiski temy. *Literaturno-naukovyi vistnyk*, XII, XLV, pp. 115–126. [In Ukrainian].
27. Hruschewskij, M. (1909). Ukraine, Weissrussland, Litauen. *Ukrainische Rundschau*, VII, 2, pp. 49-53. [In German].
28. Lietuvių draugai. (1909). *Viltis*, 9 (194), pp. 1-2. [In Lithuanian].
29. Susiartinkime su ukrainiečiais. (1909). *Viltis*, 10 (195), p. 1. [In Lithuanian].
30. Unsere Bundesgenossen — dieUkrainer. (1909). *Ukrainische Rundschau*, VII, 4, pp. 186-188. [In German].

31. Lenas, Von. (1909). Die katholische Kirche als Polonisierungsmittel. *Ukrainische Rundschau*, VII, 3, pp. 137-142. [In German].
32. Lenas, Von. (1909). Das litauische Element im ethnographischen Litauen. *Ukrainische Rundschau*, VII, 6, pp. 276-280. [In German].
33. "Ukrainische Rundschau". (1909). *Viltis*, 40 (225), pp. 1-2. [In Lithuanian].
34. Lenas, Von. (1910). Die Grunwald teier und die Litauer. *Ukrainische Rundschau*, VIII, 5/6, pp. 159-162. [In German].
35. V. (1913). Ukrainiečiai pasaulio akyse. *Viltis*, 65 (852), p. 1. [In Lithuanian].

Petryk A. The Ukrainian Theme in the Journalistic Legacy of Antanas Smetona (1874-1944).

This article focuses on the intellectual legacy of the prominent Lithuanian political and state figure Antanas Smetona. He was the first president of democratic Lithuania from 1919 to 1920 and the autocratic leader of the Lithuanian state from 1926 to 1940. Beyond his political activities, Smetona was a key figure in the public and cultural sphere of the Lithuanian national movement during the later stage of the national revival. He actively engaged in publishing and editorial work within the sphere of Lithuanian-language mass media and organized the effective production of educational content for the Lithuanian readership. In addition, the future president left behind a significant journalistic material. The "Ukrainian question" reflected both aspects of Smetona's public identity – his roles as a politician and as an intellectual. Ukraine, with its past and present, was within his sphere of interest from the early stages of his career at the beginning of the 20th century. His communication with Ukrainian intellectual elites was equally longstanding. The years of revolution and armed liberation struggle transformed these old connections, elevating them to a new platform. Under Smetona's leadership, Lithuania supported Ukrainian revolutionary-liberation structures throughout the 1920s and 1930s. This support was based on Lithuania's strategic interests, but it's also rooted in Smetona's deep understanding of Ukraine and its people.

In this article, we will explore a little-researched aspect of Smetona's journalistic legacy: the Ukrainian theme in his intellectual work. The study focuses on a multi-faceted goal – filling gaps in historical Lithuanistic and Baltistic studies in Ukraine, related to the modern era, while also uncovering previously unexamined aspects of Ukrainian-Lithuanian relations in the 20th century. This is achieved through an analysis of Smetona's intellectual legacy, with particular attention to his most significant journalistic works centered on the Ukrainian question.

Keywords: *Ukraine, Antanas Smetona, Lithuania, Mykhailo Hrushevskyi, "Ukrainische Rundschau", "Viltis".*